

Radomil Hradil

Otevírání duchovních uší - procitání vnitřního slova

Jak toho dosáhnout, o tom jsme si již leccos řekli. Otevírání vnitřního sluchu se při tom projevuje - slovy Rudolfa Steinera - „procitáním vnitřního slova' To neznamena nic jiného, než že slova, která slyšíme, začnou ožít, získávat hloubku a barvu, začnou vnitřně znít. V intelektuálním vědomí, které je vědomím abstraktním, jsou pro nás slova často jen mrtvou kůrou, jako by i v nás zůstávala pouze souborem znaků, písmen; jsou neživým matným stínem toho, čím jsou v duchovní skutečnosti. Když uslyšíme nebo i přečteme slovo „strom' nevynoří se před námi archeyp stromu v celé své bohatosti, se šuměním listů ve větru, vjemem drsné kůry, se zpěvem ptáků v koruně a se sukovitými kořeny rozprostírajícími se do daleka, ale prostě jen písmena s-t-r-o-m, suchý pojem stromu. Otevírání duchovních uší spočívá mimo jiné právě v tom, že se učíme slova nejen slyšet, ale také vnímat, prožívat.

Obvykle nám to jakožto lidem intelektuálního věku nejde samo od sebe, ale musíme se v tom vědomě cvičit, vyvíjet příslušné úsilí. Tato práce bývá nazývána meditováním textu či nad textem, ale bez ohledu na označení jde v podstatě o to, abychom soustředěně vnímali každé slovo a nechávali ho v sobě působit, ožít. Návod najdeme například v zápiscích z esoterních hodin vedených Rudolfem Steinerem, kde Steiner pracuje s vlastní prúpovědí „V čirých paprscích světla. . .

*„V čirých paprscích světla
září božství světa!*

Tady se božství rozlévá po vnějším světě jako stříbřitý, třpytící se měsíční svit: cítíme se jakoby prostupování a obtékání proudy tohoto světla.

*V čiré lásce ke všem bytostem
září božská podstata mé duše.*

Po rozlité se do okolního světa, v němž jsme se snažili poznat božství, se teď noříme do vlastního nitra a prostřednictvím lásky, která nás spojuje se všemi bytostmi, nalézáme spojení s božstvím a cítíme božství své vlastní duše.

Spočívám v božství světa.

Slovo spočívání má magickou sílu: ten, komu se podaří soustředit se v něm a nechat ho na sebe působit, bude cítit, jak je zaplavován pocitem klidu a míru. Cítíme-li v sobě souvislost s božstvím, najdeme ve svém nitru tento klid a mír: mír nás omývá a zaplavuje.

*V božství světa
nalézám sám sebe.*

A nyní v nás vzniká představa jako by zářícího bodu, třpytící se jiskry, která na nás zdálky poblíká a k níž směřujeme - a v níž se ocitáme v lůně božství."

Vnitřní slovo v nás tedy procítá tím, že imaginujeme významy textu, jednotlivých slov a jejich spojení, a imaginaci doprovázíme příslušnými pocity, respektive city. Vidíme světlo, které nás obtéká, a ztotožňujeme se s ním. Toto světlo je božské - tedy svaté, a v představě se tak musíme pokoušet navodit vjem posvátna, nezměrnosti a velkoleposti božství, třebaže se nám to bude dařit jen velmi nedokonale. Poté jsme vedeni do své duše, v jejíž božské podstatě nalézáme lásku ke všem bytostem. Je tedy třeba, abychom si představovali, uvědomovali svou duši, její božskou podstatu (její svatost), záři, která se z ní rozlévá a která je tvořena čistou láskou, láskou ke všemu, všeláskou. Navodit pocit všelásky bude stejně obtížné jako navodit pocit božství a výsledek bude stejně nedokonalý, avšak úsilí, s nímž se o to pokoušíme, má pro procítání vnitřního slova nesmírný význam. Ve slově „spočívám“ se v představě opět vracíme do sebe (od všech bytostí, k nimž nás přivedl předchozí verš), abychom se vzápětí zase obrátili do (duchovního) Švěta, k Bohu: „v božství světa“. S Bohem se spojujeme, i když si zachováváme svou svébytnost. Předposlední verš dále setrvává v božství světa, rozplýváme se v něm, v té posvátnosti, hned však zase nacházíme sami sebe, jsme však již jiní než na počátku meditace. Prošli jsme určitým procesem, proměnou duše.

Rudolf Steiner zpočátku používal průpovědi převzaté z theosofických či rosikruciánských pramenů nebo pocházející z dávné moudrosti hinduismu, stále více však tvořil své vlastní, lépe řečeno přijímal je z duchovních světů, tak jako je přijímali i jeho dávní či méně dávní předchůdci. Stvořil či přijal jich velké množství a je to obrovská pokladnice, z níž můžeme snad navěky čerpat.

Ale můžeme používat i jiné průpovědi, básně či výroky - na několik z nich bychom se ještě podívali - a můžeme koneckonců i sami tvořit. Vždyť o to zde jde: abychom se sami stávali tvůrci, aby v nás vnitřní Slovo ožívalo tak, že ho budeme sami moci vyslovovat.

Cvičení spočívající v tvořivém prožívání textů je pro naše intelektuální vědomí v jistém ohledu obtížné - proto také Rudolf Steiner v citované pasáži, týkající se meditace „Já v Bohu - Bůh ve mně“, nabádá, aby nešlo o pouhé teoretické předříkávání. Od pouhého předříkávání k opravdovému prožívání vede stejně dlouhá cesta jako od intelektuálního vědomí k intuitivnímu. Avšak je to cesta, kterou nelze urazit jinak než jednotlivými krůčky. Zpočátku se nám možná nebude imaginování a citové prožívání slova dařit, ale abychom se v něm zdokonalovali, k tomu slouží toto cvičení. Čeho se však musíme vyvarovat především, je někdy až úporná snaha o intelektuální výklad, o intelektuální uchopení.

Některé průpovědi - a to mají společné s kóany, s hajku, s básnickými obrazy - se intelektuálnímu uchopení přímo vymykají, proklouzávají chápajícímu rozumu mezi prsty. K tomu bych rád uvedl takovou malou anekdotu. Bylo to na začátku devadesátých let, kdy jsem pracoval v jednom biodynamickém zahradnictví v Německu. Pracovali jsme i v sobotu dopoledne a bývalo zvykem, že když za některým ze spolupracovníků přijela na víkend návštěva, zúčastnila se naší společné snídani a poté pomohla se sklizní zeleniny. Snídani jsme vždycky začínali příslušnou průpovědí ze Steinerova Kalendáře duše. Přítel jedné spolupracovnice si ji vyslechl, pak si text ještě několikrát přečetl a nakonec pravil hlasem, v němž byla patrná upřímná bezradnost, ba zoufalství: Tak nevím; jsem akademicky vzdělaný člověk, ale nerozumím tu ani slovo!

V tom je opravdu jádro pudla: vysokoškolské studium, akademické vzdělání je tréninkem, v některých oborech přímo drezúrou intelektu, která nám, vzpomene-li si na načrtnutou vývojovou křivku, zahrazuje cestu k intuici, pohřbívá ji a stahuje nás dále do hmoty, do intelektualismu. Tím nechci studiem opovrhovat, zbystrěný intelekt

není sám o sobě vůbec na závadu, avšak překonat tendenci k intelektuálnímu přístupu ke světu není ani trochu snadné. Steinerův Kalendář duše nebo i jeho průpovědi k jednotlivým znamením zvěrokruhu jsou zde výtečnou cvičební látkou, neobyčejně obtížnou k rozumovému pochopení. - Podívejme se však nyní na některé další příklady látky vhodné k probouzení vnitřního slova.

Příklady meditační látky: Steiner, Silesius, Novalis

Z průpovědí Rudolfa Steinera si uveďme ještě alespoň tuto, která je vhodná i jako průpověď ke stolu:

*Slunce dává
světlo rostlinám,
protože je miluje.*

*Tak dává člověk
druhým lidem světlo duše,
miluje-li je.*

Jako první si vytváříme představu, vjem slunce a světla, které se z něho rozlévá a zalévá rostliny; to je docela obvyklá představa, která nám nebude činit potíže. Vzápětí však zazní, že to dělá proto, že je miluje, a světlo se v našem prožitku promění vlásku: to, co proudí ze slunce, je především láska, světlo je pouze jejím vnějším hávem. Představovat si a prožívat proudící lásku je již podstatně obtížnější. Ve druhé sloce se naše pozornost soustřeďuje na člověka a jeho vztah k druhým lidem: jako v předchozím obraze zářilo slunce, září nyní on; to z něho - tedy ze mě - nyní proudí světlo a láska. Proudí k druhým lidem, k ostatním bližním, které zalévá, tak jako světlo slunce zalévá rostliny. Poslední verš „miluje-li je“ je stvrzením této proudící lásky - v představě, respektive prožitku se vracíme do své duše či srdce jako zdroje této proudící lásky, zároveň nás však tato proudící láska spojuje s ostatními jako příjemci naší lásky.

Velmi krásné verše najdeme třeba v Cherubském poutníkově Angela Silesia, zde v překladu Milana M. Horáka:

*Je skalám domem zem a ptákům širý vzduch
a rybám hloubi vod; tak v Bohu dlí můj duch.*

První tři obrazy nás vedou říší přírody: pozemská říše se skálami, kameny a vším pevným; rozlehlé vzdušné prostory naplněné ptactvem, prožitek letu a lehkosti, vznášení se v povětří, vanutí vzduchu; hlubiny vod plné ryb, klesání do vodního živlu. Poslední, čtvrtý obraz básně se obrací k Bohu a vzápětí k mému duchu: tak jako se skály cítí doma v zemi, ptáci ve vzduchu a ryby ve vodě, cítím se já jakožto duch doma v Bohu, v božsky-duchovním světě, Bůh mě prostupuje a splývá se mnou.

*Když člověk odvrátí se od různosti hmoty
a k Bohu pohlédne, pak vstoupí do jednoty.*

V této básni prožíváme protiklad mezi hmotou a duchem, respektive Bohem, mezi růzností a jednotou - a můžeme ho vnímat vskutku bolestně, jako různost, která je zároveň rozpolcením, roztržštěním, rozpadem, analýzou, jež přináší v konečném důsledku zkázu, a jako jednotu v Bohu, která je naším nejvyšším cílem, k němuž ale vede velmi dlouhá cesta, na níž je třeba podstoupit různost. Avšak konečnou jednotu bychom nikdy neměli ztrácet ze zřetele!

Přejdeme nyní k látce, kterou nám poskytuje německý básník Novalis. Jako první bych rád uvedl tento jeho výrok:

Láska je konečný účel světových dějin, amen univerza.

Nechejme ho v sobě znít; v průběhu našich dalších úvah, v nichž budeme blíže hovořit o Novalisovi a jeho dějinném poslání, získá tato věta ještě více na závažnosti a rozezní se v nás ještě výrazněji, zvučněji. Když s ní budeme nyní vnitřně pracovat, mohou nám jako esence vykrystalizovat slova: láska - svět - vše.

Zde se již dostáváme k citacím, pasážím, jež na rozdíl od Steinerových meditačních průpovědí či Silesiových básní nebyly původně určeny k podobnému inspiračnímu cvičení, a není proto od věci poněkud si je upravit, vydestilovat z nich jakousi esenci a tu pak použít k meditačnímu prohloubení. Uvádím zde tedy tři Novalisovy citáty a příslušné průpovědi, přičemž nepopírám, že se na některých místech mohu dopouštět i jisté interpretace či významového posunu.

„Svět duchů je nám vskutku otevřen, je stále zjevný. Kdybychom se náhle stali natolik pružnými [doslova elastickými], jak by bylo nutné, spatřili bychom, že jsme uprostřed něho.“

*Svět duchovních bytostí je mi otevřen.
I já se mu otevírám.
Jsem uprostřed něho - jsem jím.*

„Máme poslání. Jsme povoláni ke vzdělávání Země. Kdyby se nám zjevil duch, ihned bychom se zmocnili své vlastní duchovnosti - byli bychom inspirováni zároveň sebou i duchem - bez inspirace není zjevení duchů.“

*Jsem povolán vzdělávat Zemi.
Uvědomuji si svého ducha.
Můj duch i duch světa mě inspirují.
Zjevují se mi.*

„Nejsvévolnějším předsudkem je ten, že člověku je odepřena schopnost být mimo sebe, být svým vědomím za hranicemi svých smyslů. Člověk dokáže být v každém okamžiku nadsmyslovou bytostí. Bez toho by nebyl občanem světa, byl by zvířetem.“

Svým vědomím mohu opustit své tělo.

Jsem duch, jenž je nadsmyslový.

Jsem člověk - jsem svět.

Uvedme si ještě jeden citát z Novalisových Učedníků sajských. Týká se poznání přírody.

„Poznání přírody bude se však ještě nesmírně různit od jejího výkladu. Vlastní šifrovatel dospěje snad k tomu, že uvede v pohyb větší počet přírodních sil současně k vyvolání nádherných a užitečných jevů, bude moci hrát své fantazie na přírodu jako na nějaký obrovitý nástroj, a přece neporozumí přírodě. To je dar přímého dějepisce, časovidce, jenž zběhlý v dějinách přírody a obeznámen se světem, tímto vyšším jevištěm přírodních dějin, postřehne a prorocky zvěstuje jejich významnosti. Dosud je tento obor neznámým, posvátným územím. Jen božští poslové pronesli ojedinělá slova této nejvyšší vědy a jest jen s podivením, že duchové mnoho tušící ponechali si ujít toto tušení a snížili přírodu na jednotvárný stroj bez pravěku a budoucnosti. Vše božské má dějiny a příroda, tento jediný celek, s nímž může se srovnávat člověk, neměla by být právě tak dobře jako člověk zahrnuta v dějinách aneb, což jedno jest, neměla by míti ducha? Příroda nebyla by přírodou, kdyby neměla ducha, nebyla by oním jediným protějškem lidstva, nezbytným zodpověděním této tajemné otázky aneb otázkou k této nekonečné odpovědi.“

Takovýto delší text už je nutné studovat, ani tady bychom však neměli sklouznout k pouhému intelektuálnímu posuzování. Také zde půjde spíše o to, abychom ho na sebe nechali působit, a i zde můžeme vydestilovat jeho esenci a s ní dále pracovat. Ještě více než v předchozích případech však tato „destilace“ bude naší tvořivou činností, při níž se můžeme či dokonce musíme od předlohy odpoutat a základní myšlenku třeba i přeformulovat a rozvinout - pokud možno tak, že se při tom napojíme na stejný zdroj, z něhož čerpal sám Novalis. Taková esence by pak mohla vypadat třeba takto:

Chci-li poznat přírodu, nebude mi nic platný její intelektuální výklad. Intelektuální, rozumové uchopení není s to postihnout ducha. Avšak duch je pravlastní součástí přírody; není přírody bez ducha. Nepostihnu-li ducha, nemohu postihnout ani přírodu. Příroda (natura) a kultura stojí proti sobě, obě však koneckonců vyvěrají ze stejného pramene, z jednoho ducha. Poznám-li ducha v přírodě, vyluštím tím zároveň tajemství člověka. A tajemství člověka je odpovědí na věčné tajemství přírody.

Slovem „věčné“ v poslední větě chci říci, že v intuitivním vědomí - na rozdíl od vědomí intelektuálního - tajemství zůstávají, i když jsou zodpovězena, respektive že zodpovězení tajemství jen zvyšuje jeho tajuplnost...

A i tady můžeme v destilaci dále pokračovat:

Poznávám přírodu, poznávám-li ducha.
Poznám-li ducha, poznám přírodu i člověka.
Tajemství přírody rovná se tajemství člověka.
Tímto tajemstvím je duch.
Příroda je duch - člověk je duch.

Poznáme-li duchovní zákonitosti působící stejně i v člověku a lidské společnosti jako v přírodě - což je možné jenom tak, že existenci ducha, ať v člověku či v přírodě, vůbec připustíme - dospějeme nutně k potřebě změny společenské uspořádání a těmto duchovním zákonitostem ho přizpůsobit. Nutně z takového poznání vyplyne nej jiné, lidské uspořádání společnosti, tedy nejen jiné chování lidí vůči sobě navzájem, ale také jiné chování lidí vůči přírodě; tedy jiná, z nitra vyvěrající morálka i ekologie. Nepřekvapí tedy, jestliže Rudolf Steiner říká:

„Sociální impulzy nezískáme žádným jiným způsobem než tak, že budeme z přírody, která nás obklopuje, přijímat duchovní poznatky. "A dodává: „Kdo si dnes myslí, že sociální reformy mohou vycházet z nějakého jiného impulzu, o věcech světa přemýšlí zhruba tak, jak přemýšlí o člověku ten, kdo mu chce zakázat jídlo, aby ho co nejlépe živil.

Kapitola z knihy Nové lidstvo v nás – Průvodce na cestě k intuici